

RIBES, Enric (2023): *La toponímia de la costa de Sant Antoni de Portmany*, segona edició, corregida i augmentada. Eivissa: Miquel Costa Editor, 316 p.

Els dies 29 i 30 d'abril, i 1 de maig d'aquest any 2023 es va celebrar, a Eivissa i Formentera, el 49è Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. En l'obertura d'aquestes jornades, Pere Navarro, el president de la Societat d'Onomàstica, va destacar, primer de tot, la figura d'Enric Ribes i va suggerir, amb el seu to mig seriós mig jocós, que, pel que fa a la toponímia, caldria declarar el 2023 com a any Enric Ribes. I ho feu, primer de tot, perquè Enric Ribes ha estat el responsable de fer tornar, vint-i-quatre anys després, el col·loqui de la Societat d'Onomàstica a les Pitiüses i n'ha estat la verdadera ànima; i ho feu també, sobretot, per la seva feina tenaç de salvaguarda de la toponímia d'aquestes illes, que s'ha fet palesa, encara més, durant el 2023. En efecte, al 2023 ha publicat fins a quatre obres de recopilació i estudi de la toponímia costanera d'Eivissa i Formentera: la segona edició de *La toponímia de la costa de Sant Antoni de Portmany*, de la qual es fa recensió aquí; *La toponímia de la costa de Santa Eulària des Riu*,¹ en col·laboració amb Irene Tetteh; el primer volum de *La toponímia de Sant Josep de sa Talaia*, en col·laboració amb Neus Mari; i *La toponímia de Formentera*, en col·laboració amb Vicent Ferrer.

La toponímia de la costa de Sant Antoni de Portmany és una publicació les feines de la qual van començar el 1988, amb una sortida de camp per la costa d'aquest municipi, a iniciativa de dos amics de l'autor que hi residien i que es van convertir, així, en els dos primers informadors de l'obra; els materials aplegats, tanmateix, es perderen i foren retrobats per l'estudiós eivissenc cap al 1992, de manera que, dos anys després, va veure la llum la primera edició de l'obra; i al 2023 n'apareix la segona edició, corregida i augmentada. Tanmateix, més enllà de les adicions d'aquesta segona edició, el que fa especialment interessant aquest recull és el fet que les feines de camp, com s'acaba de dir, es van fer primer al 1988 i després entre 1993 i 1994. Açò permet comptar amb el testimoni de molts informadors que avui dia ja no són entre nosaltres, de manera que, si l'obra no hagués comptat amb les feines de camp prèvies a la primera edició, el volum de topònims aplegats al llibre hauria estat molt inferior.

L'objectiu de l'obra és, evidentment, recollir, tan exhaustivament com sigui possible, la toponímia marítima del municipi, que hi apareix presentada de nord a sud, des de *es cap de Rubió* fins a *es Pouet*, i distribuïda en tres capítols, que es corresponen amb les tres parròquies que n'ocupen la façana litoral: la parròquia de Sant Mateu d'Albarca, la parròquia de Corona i la parròquia de Sant Antoni de Portmany. Els topònims que hi apareixen no són només els que es troben estrictament enganxats a la línia de costa o just a tocar d'ella, sinó que, d'acord amb una concepció àmplia de la toponímia marítima, inclouen elements més interiors relacionats amb la costa i també talassònims, és a dir, topònims sotaiguats.

Per assolir aquest objectiu Enric Ribes va entrevistar fins a vint-i-quatre informadors del municipi: alguns informadors més generals i d'altres més específics, de manera que va arribar a entrevistar informadors de tots els indrets en què es troben varadors. D'aquesta manera el testimoni d'aquestes persones permet crear una malla toponímica que garanteix, d'una banda, la màxima exhaustivitat possible, sense deixar cap lloc sense registrar; i permet, de l'altra, recollir com a mínim de dos informadors quasi tots els topònims obtinguts i contrastar les semblances i diferències entre els seus testimonis.

La línia litoral del municipi abasta, en línia recta, 15,5 km, que són, en realitat, seguint l'articulació de la costa 34,5. En aquest espai costaner hi ha 853 llocs nominats, per als quals Enric Ribes ha compilat 1.275 noms, és a dir, fins a 422 variants per als noms principals dels 853 accidents geogràfics registrats.

1. *La toponímia de la costa de Santa Eulària des Riu* i el primer volum de *La toponímia de la costa de Sant Josep de sa Talaia* són dues publicacions sorgides arran de sengles beques d'investigació atorgades per l'Institut d'Estudis Eivissenc el 2021 a les autores, Irene Tetteh i Neus Mari, el treball de les quals ha estat dirigit per Enric Ribes. Aquestes són les referències bibliogràfiques de les tres obres: RIBES, Enric / TETTEH, Irene (2023): *La toponímia de la costa de Santa Eulària des Riu*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs. MARI, Neus / RIBES, Enric (2023): *La toponímia de la costa de Sant Josep de sa Talaia I*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs. FERRER, Vicent / RIBES, Enric (2023): *La toponímia de Formentera*. Barcelona: Societat d'Onomàstica.

Açò fa una densitat mitjana, al municipi, de 36,95 noms/km: 37,23 a la parròquia de Sant Mateu; 43,35 a la parròquia de Corona; i 27,65 a la parròquia de Sant Antoni. És, sens dubte, una de les densitats toponímiques més altes de les costes de les Illes Balears.

Els topònims recollits apareixen representats cartogràficament damunt fotografies aèries de Google Earth. I cada topònim, amb les seves variants, ve acompanyat d'una descripció, que parteix de les informacions orals dels informadors. Aquestes descripcions s'enriqueixen amb d'altres materials provinents de la bibliografia i de la cartografia, que aporten dades sobre fauna, flora, geologia... A més, sempre que l'origen d'algun nom és obscur o presenta alguna particularitat interessant, Ribes utilitza tots els seus coneixements filològics i la bibliografia existent per establir la que, al seu parer, és l'etimologia més encertada. I no dubta a rectificar, en aquesta segona edició, algunes de les teories formulades anteriorment per a alguns dels topònims de l'obra: és el cas, per exemple, de *na Cimals*, que en la primera edició apareixia com a *na Simals*, en tant que derivada de *sima* 'avenc' i que en aquesta segona edició es corregeix, en considerar, després d'un estudi més aprofundit i d'una reinterpretació del topònim, que deriva de *cima/cimal* 'cim de la canya de pescar'.

L'obra està encapçalada pels pròlegs de les dues edicions: el de la primera, a càrrec de Marià Torres; i el de la segona, a càrrec de Cosme Aguiló. Segueixen, a continuació, els agraïments de l'autor i la introducció, amb els objectius de l'estudi, la metodologia de treball i els criteris lingüístics emprats. Finalment, després del cos del llibre, hi ha les conclusions, on es resumeixen les dades de topònims obtinguts, es fa una classificació dels topònims i un estudi dels trets dialectals que aquests incorporen.

Amb tot açò, l'interès i el valor d'aquesta publicació són altíssims: primer de tot per la tasca de salvaguarda del patrimoni toponímic que implica. La toponímia i especialment la toponímia litoral és troba, a les Illes Balears, en perill de desaparició: l'abandonament exponencial de les activitats tradicionals al camp i a la mar (i la urbanització creixent de la nostra costa) fa que els informadors com els que va entrevistar Ribes en el cas de la costa de Sant Antoni Portmany siguin cada vegada més escassos. I els converteix en els darrers portadors d'uns noms que, si no són recollits per algun estudiós amarat d'amor per la seva terra i la seva llengua, es perden definitivament. Les Pitiüses han de reconèixer la grandíssima sort de comptar amb un autor com Ribes, que, amb aquest, els altres tres llibres publicats al 2023 i dues altres publicacions anteriors² (a banda de la resta de la seva bibliografia toponímica) ha preservat els noms de lloc de la major part del seu litoral.

A més de la salvaguarda dels noms de lloc com a tals, el llibre té importància per tal com, a partir de les fonts orals, es recull també de viva veu un extens volum d'informacions relacionades amb els topònims que, d'altra manera, es perdrien igualment en l'oblit. En efecte, els portadors dels topònims acompanyen els noms de lloc amb dades, per exemple, sobre persones o fets que els han originat o que hi han estat estretament relacionats i fins i tot sobre llegendes o explicacions populars que els han originat: així, *sa roca d'en Fructu*, per un home anomenat Fructuós que vivia a una casa de Corona; o *sa plaça des Ball*, a llevant de la platja de Cala Salada, on antigament es feia ball pagès; o encara *sa Cova des Vi*, en què, segons uns dels informadors, s'hi feia aquesta beguda amb el raïm de les parres dels costers propers. També sobre antigues pràctiques de pesca (on i com es pescava, quin tipus de peix s'agafava en cada pesquera...): trobam *es mac de ses Soltes*, una roca on s'amarrava aquest art de pesca, i, en diversos punts de la costa, *es mac de ses Salpes*, des d'on es pescava aquest peix. I sobre feines agrícoles (antigues zones de conreu actualment abandonades i allò que s'hi sembrava): com *es tancons de sa Cala d'en Collet* o *es cau de ses (Figueres) Jolies*, un punt de caça de conills on creixien aquests arbres; o sobre elements naturals, *sa Cova des Vell Marí*, o patrimonials, *es Forn d'en Perereta* que s'hi troben a prop.

I aquestes dades es complementen amb d'altres informacions extretes de la bibliografia, com ara la presència de determinades espècies vegetals o animals, especialment endèmiques (vegeu totes les espècies que creixen a *es puig d'en Joan Andreu*, un dels punts de més interès botànic de l'illa); o sobre la composició geològica de la zona de la costa on es troba un o diversos topònims.

2. RIBES, Enric (1993): *La toponímia de la costa de Sant Antoni de Llabritja*. Eivissa: Edicions Can Sifre; i RIBES, Enric (2006): *La toponímia costanera del municipi d'Eivissa*. Eivissa: Mediterrània-Eivissa.

I, més enllà del gran valor patrimonial dels topònims i de les informacions orals que conté, aquest llibre és un tresor des del punt de vista lingüístic: per a l'estudi del dialecte eivissenc, en concret, i per a l'estudi de la toponímia catalana, més en general. Pel que fa a la primera qüestió, apareixen al llarg de l'obra la gran majoria dels genèrics geogràfics del relleu de la costa pitüsa, en especial els que li són propis i diferencials respecte de la costa de les altres illes Balears, entre els quals destaquen, entre d'altres, *cavall* 'punta que cau a la mar i el seu perllongament submari; *cala* i *caló*, com a 'zona boscosa propera a la mar'; *sobalma* amb un significat que canvia d'una parròquia a una altra, des de 'roca submergida, a poca profunditat' fins a 'cova arran de mar', o *remoll* 'caiguda de roques dins la mar'.

D'aquests genèrics i, sobretot, dels topònims en conjunt es poden extreure bastants trets dialectals eivissencs, entre els quals destaquen dues característiques: els nombrosos arcaïsmes (com *ses Pesca-teries*, per *peixateries*, o *es Niu de sa Merla*, variant secundària de *es Niu de sa Mèrlera*) i la influència del dialecte valencià (a *s'Esboldregat d'en Jordi*, per exemple, format a partir del verb *esboldregar* 'rebotar, fer esclatar', que, al seu torn, deriva de la paraula valenciana *boldró*) per la proximitat geogràfica i els contactes històrics entre els dos territoris. Tots aquests trets dialectals s'estudien en les conclusions que apareixen al final del llibre.

Pel que fa a la segona qüestió hi ha, per començar, un interès rigorós per fixar la grafia més adient per a cada topònim. Per açò, primer de tot, Ribes consulta i exposa la bibliografia i la cartografia, actuals i pretèrites, on apareixen els topònims recollits de les fonts orals. En molts casos, però, no és suficient només amb açò, sinó que cal determinar l'etimologia del topònim. I és en aquest estudi etimològic on apareixen topònims que es repeteixen en les altres illes Balears o en d'altres territoris de parla catalana o els derivats de les seves arrels en d'altres llengües, així com també es presenten i es valoren les proposes bibliogràfiques formulades per als topònims congèneres d'altres territoris o d'altres que estan en relació amb el topònim estudiat. Tot açò conforma un mosaic filològic de gran vàlua, que posa en relleu no només la gran capacitat de recerca i el domini de les fonts bibliogràfiques de l'autor, sinó també la seva saviesa per extreure, d'entre aquest mar de formes i possibles orígens, el més encertat.

Així, *La toponímia de la costa de Sant Antoni de Portmany* és un estudi sobre els topònims del municipi i sobre el seu origen lingüístic, però també una obra que obre la porta per a la interpretació de molts d'altres topònims catalans, cosa que el converteix en una lectura obligatòria per a tots els estudiosos de la toponímia catalana. I tot ell esquitxat, aquí i allà en la seva redacció i en els testimonis dels informadors, de dialectalismes eivissencs³ (*galfi* 'dofi', *fer l'eixida des calamars* 'fer l'alba dels calamars', *repairar-se* 'posar-se a redossa', *vidassa* 'vega'...), que, conjuntament amb les imatges aèries, ens transporten i ens situen gairebé físicament al damunt del tram costaner estudiat.

Celebram, per tant, la publicació d'aquest llibre, conjuntament amb els altres estudis toponímics editats per Enric Ribes i els seus col·laboradors aquest 2023, com una passa més cap a la plena recuperació de la toponímia litoral de les Pitiüses i com una altra mostra de la saviesa lingüística del seu autor, i celebrem el benefici immens que aquest coneixement suposa per als estudis de la toponímia catalana.

Xavier GOMILA
Institut Menorquí d'Estudis

RIERA, Carles (2021): *El parlar de l'Alta Segarra*. Barcelona: Claret, 213 p.

Ben conegut per un seguit d'estudis anteriors, sobretot els dedicats al llenguatge científic català (Riera 1992, 1994, 1998, 2000) però també altres de més vinculats amb la variació geolèctal (Riera 1993), el filòleg, farmacèutic i prevere moianès Carles Riera, deixeble declarat de Josep Ruaiu —amb qui tants punts tenen en comú—, és segarrenc d'adopció d'ençà d'almenys tres lustres: des que va arribar destinat

3. Molts d'aquests dialectalismes, com passa també amb els topònims, són per influència del valencià.